

УДК 336:004.896(07)

Пиріг С.О., к.е.н., доцент

Ніколаєва А.М., доцент

Іщук Л.І., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

РОЛЬ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ЗРІЗ

У статті розглянуто перспективи розвитку безготівкових розрахунків в державі та їх вплив на фінансову стабілізацію та капіталізацію банківської системи регіонів України. Здійснено аналіз показників діяльності банківської системи України. Доведено, що збільшення обсягів безготівкових розрахунків має бути стратегічним напрямом розвитку банківської системи, що сприятиме залученню фінансових ресурсів до банківської системи держави, зміцненню фінансової системи та економічному розвитку країни.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, капіталізація, банківська система, платіжні картки, зарплатні проекти, загальні резерви.

Pyrih S., Nikolaeva A., Ischuk L.

THE ROLE OF NON-CASH PAYMENTS IN THE CAPITALIZATION OF THE BANKING SYSTEM: REGIONAL CUT

The article examines the prospects for the development of cashless payments in the country and their impact on financial stability and capitalization of the banking system of Ukraine's regions. The analysis of the performance of the banking system of Ukraine. It is proved that the increase in non-cash payments should be the strategic direction of the banking system, which will attract funds into the banking system of the state, strengthening the financial system and economic development.

Keywords: non-cash payments, capitalization, banking system, payment cards, salary projects, general reserves.

Пыриг С.А., Николаева А.Н., Ищук Л.И.

РОЛЬ БЕЗНАЛИЧНЫХ РАСЧЕТОВ В КАПИТАЛИЗАЦИИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ СРЕЗ

В статье рассмотрены перспективы развития безналичных расчетов в стране и их влияние на финансовую стабилизацию и капитализацию банковской системы регионов Украины. Проведен анализ показателей деятельности банковской системы Украины. Доказано, что увеличение объемов безналичных расчетов должно быть стратегическим направлением развития банковской системы, что будет способствовать привлечению финансовых ресурсов в банковскую систему государства, укреплению финансовой системы и экономическому развитию страны.

Ключевые слова: безналичные расчеты, капитализация, банковская система, платежные карточки, зарплатные проекты, общие резервы.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Світовий досвід свідчить про переваги безготівкових розрахунків, що створюють сприятливі умови для акумуляції коштів населення у банківську систему держави, розширення інвестиційної бази економіки, мінімізації «тіньового грошового обороту» та багато інших позитивних змін. У той же час стан розвитку системи безготівкових розрахунків та її інфраструктури в Україні не дозволяє забезпечити банківськими ресурсами реальний сектор економіки. Тому,

розвиток безготівкових розрахунків має бути одним із пріоритетів стратегії розвитку національного платіжного простору. Саме реалізація такої стратегії дасть змогу вирішити важливі завдання щодо підвищення рівня капіталізації банківської системи, ефективності функціонування всієї фінансової системи держави, про що свідчить досвід європейських країн. Розвиток будь-якого банку значною мірою визначається рівнем його капіталізації. Достатній рівень капіталізації забезпечує стабільний розвиток як окремого банку, так і банківському сектору в цілому. Підвищення капіталізації банківської системи України – це фінансова стабільність та належне обслуговування банками взятих на себе грошових зобов'язань. Саме тому підвищення капіталізації банківського сектору України є актуальним питанням для розвитку банківської системи регіонів України, оскільки низький рівень капіталізації вітчизняних банків не в змозі забезпечити банківськими ресурсами реальний сектор економіки.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Сьогодні проблема капіталізації та її впливу на стійкість і надійність банківського сектору інтенсивно досліджується науковцями. Особливості розвитку банківської системи України та її капіталізації, а також можливі шляхи збільшення капіталу банками України висвітлені в працях Н.Думаса, Ж. Довгань, М. Диби, В. Коваленко, А.Косого, К. Черкашиної, О.Лаврушина, В. Міщенко, А.Мороза, Л.Примостки, П. Роуза та інших. Вирішенням проблем функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків в Україні займаються вітчизняні економісти А. Атаманцева, А.Бірюков, Б.Д'яченко, Н.Гришук, В.Кравець, Є. Осадчий, А.Савченко, П.Сенищ, О.Махаєва, В.Крилова, Л.Пономаренко, А.Страхарчук, О. Чорна, та ін.

Цілі статті. Зважаючи на вище сказане, метою даної статті є аналіз та обґрунтування перспектив розвитку безготівкових розрахунків в державі та їх вплив на фінансову стабілізацію та капіталізацію банківської системи України.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стабільність економічної ситуації в країні є головним завданням сьогодення. Успішне виконання даного завдання залежить від розвитку банківської системи України та кожного банку зокрема.

Банківська система – сукупність різних видів національних банків і кредитних установ, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму. Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень закону «Про банки і банківську діяльність».

Одним із важливих факторів, які забезпечують можливість вітчизняної банківської системи здійснювати позитивний вплив на економіку, розширювати значні банківські послуги, не допускаючи при цьому значних ризиків, і відповідно зберігаючи надійність системи, є капіталізація [1]. Капіталізація – перетворення засобів (частини чистого прибутку, дивідендів та ін. або всього прибутку) в додатковий капітал, додаткові фактори виробництва (такі, як засоби праці, предмети праці, робочу силу і т.д.), в результаті чого досягається збільшення розміру власних коштів.

Незважаючи на наявність значної науково-методичної бази щодо капіталізації банківської системи, досі немає єдиного підходу до тлумачення поняття «капіталізація банку». Ми підтримуємо думку В.В. Коваленко та К.Ф. Черкашиної, що «капіталізація – це комплекс дій, спрямованих на реальне збільшення обсягу капіталу банку шляхом реінвестування отриманого прибутку, залучення грошових коштів та їх еквівалентів ззовні, а також за рахунок концентрації та консолідації» [2].

Станом на 01.01.2016 року в Україні функціонують 117 банків (без врахування неплатоспроможних банків). Зобов'язання банків становлять 1 151 млрд. грн. з них: кошти суб'єктів господарювання – 318 млрд. грн., кошти фізичних осіб – 389 млрд. грн.

Капітал на 01.01.2016 рік становить 104 млрд. грн. (рис. 1). Чим вищий капітал, тим вища стійкість банку, тобто власний капітал банку слугує забезпеченням за всіма операціями – від видачі кредитів до купівлі цінних паперів. При цьому незначний обсяг власного капіталу помітно знижує інвестиційні можливості кредитної установи. Капітал – це фінансовий фундамент банківської системи, від якого залежить надійність всієї економічної системи та динаміка подальшого розвитку. Власний капітал банку, залучені та позичені кошти є джерелом формування ресурсної бази кожного банку.

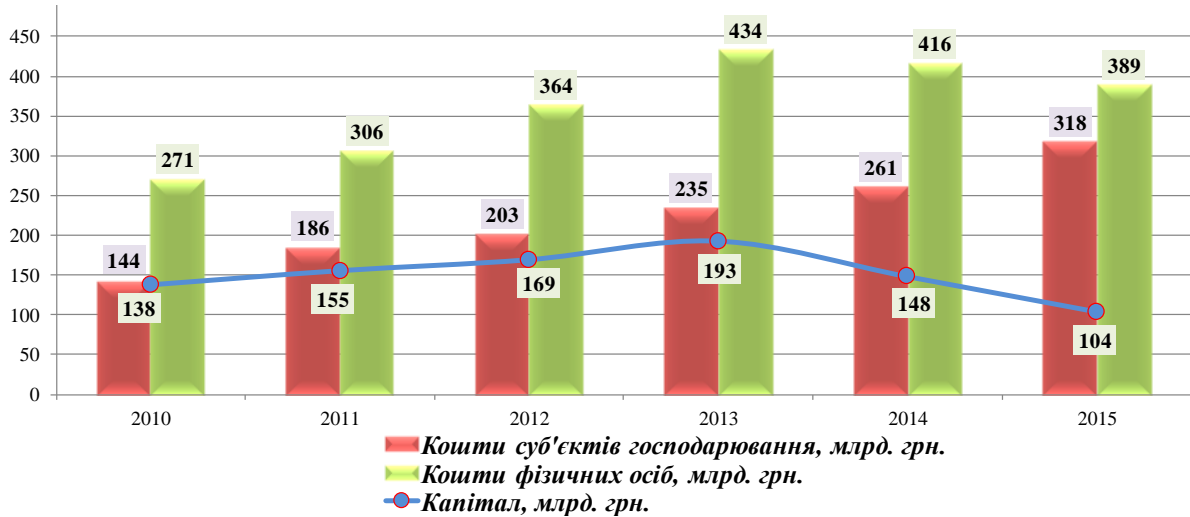


Рис. 1. Динаміка показників діяльності банків України за 2010-2015 роки

Установи 117 українських банків станом на 1 січня 2016 р. обслуговували 69,8 млн. клієнтів – юридичних і фізичних осіб (резидентів і нерезидентів), які відкрили поточні та вкладні (депозитні) рахунки. З 69,8 млн. клієнтів: 67,7 млн. фізичні особи і 2,1 млн. суб'єкти господарської діяльності (у тому числі 1,1 млн. – фізичні особи-підприємці) [3].

Загальна кількість відкритих рахунків клієнтів на 01.01.2016 рік склало 112,2 млн., у тому числі: поточних – 95,6 млн. (85,2% від загальної кількості рахунків, відкритих у банках); вкладних (депозитних) – 16,6 млн. (14,8% від загальної кількості рахунків, відкритих у банках, рис. 2).

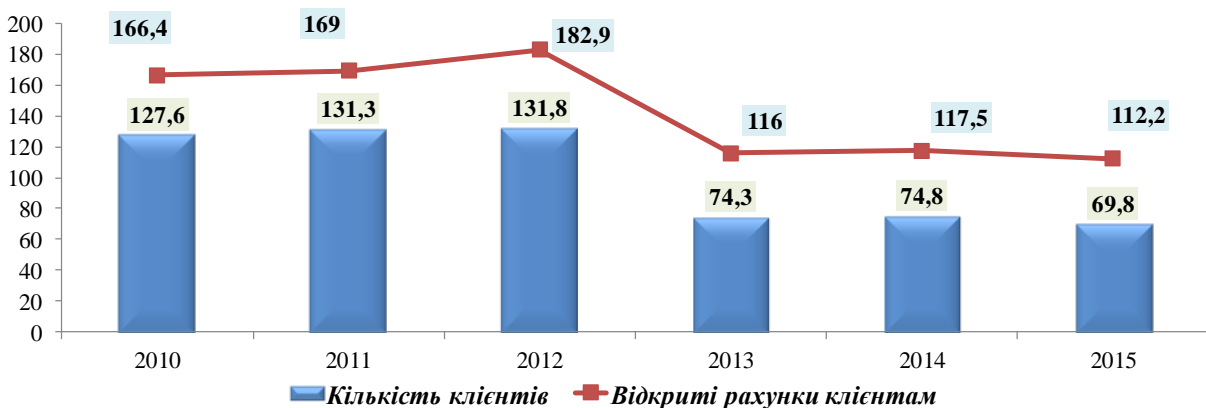


Рис. 2. Динаміка кількості клієнтів та рахунків в банках України, млн.

Із 117 функціонуючих банків, 98 є банки-члени карткових платіжних систем. Більше 43 млн. осіб (що становить 62% від усіх клієнтів банків), є держателями

платіжних карток, які на сьогодні вже займають значний сегмент ринку. Платіжна картка є інструментом безготівкових розрахунків. Безготівкові розрахунки є стратегічним напрямом розвитку банківської системи. Збільшення обсягів безготівкових розрахунків сприятиме зміцненню фінансової системи та економічному розвитку країни. Адже близько 220 млрд. грн. готівки перебувають в обігу, крім цього у населення, за різними оцінками, накопичено від 40 до 70 млрд. доларів США. Ці кошти можуть бути залучені в економіку і працюватимуть на її зростання. Розширення сфери використання безготівкових розрахунків також сприятиме залученню фінансових ресурсів до банківської системи держави, завдяки чому значно зросте її кредитний потенціал. В Україні учасники ринку усвідомлюють значущість безготівкових розрахунків, адже це зручно, надійно, швидко і безпечно.

В Україні є інфраструктура для широкого впровадження безготівкових розрахунків. На 01.01.2016 року це 31 млн. активних карток, мережа банкоматів – 33 тис., POS-терміналів – 195 тис. штук [4]. При цьому користувача необхідно стимулювати до безготівкових розрахунків, надаючи йому певні бонуси і знижки, а також залучаючи до програм лояльності. Банкам необхідно активно працювати над підвищенням рівня фінансової грамотності населення. Позитивна репутація надійної і стабільної фінансової установи є основним капіталом будь-якого банку.

У 2015 році в Україні продовжували активно зростали безготівкові розрахунки з використанням платіжних карток та поширювалися новітні технології, інноваційні продукти та сервіси, розвивалася платіжна інфраструктура для обслуговування безконтактних платіжних карток. Частка безготівкових платежів із використанням платіжних карток збільшилась за обсягом операцій на 6,2% і становила 384,8 млрд. грн. (31,2% від загального обсягу операцій за платіжними картками).

За кількістю операцій частка безготівкових розрахунків зросла на 9,6% і становила 1 286,8 млн. операцій (65,5% від загальної кількості операцій за платіжними картками).

Порівнюючи дані 2015 року з 2010 роком (держателями карток здійснені 1965 млн. операцій, з яких безготівкові операції становлять 1287 млн. (65%), а готівкові – 678 млн. (35%)), кількість безготівкових операцій зросла на 1166 млн. шт., що є безумовно позитивним, і якщо враховувати, що у 2010 році здійснено всього 692 млн. операцій, з яких безготівкові операції становили 121 млн. (17%), а готівкові – 571 млн. (83%), то у 2015 році держателі карток стали активніше користуватися платіжними картками при оплаті за товари та послуги, що сприяє розвитку українського ринку безготівкових платежів (рис. 3).

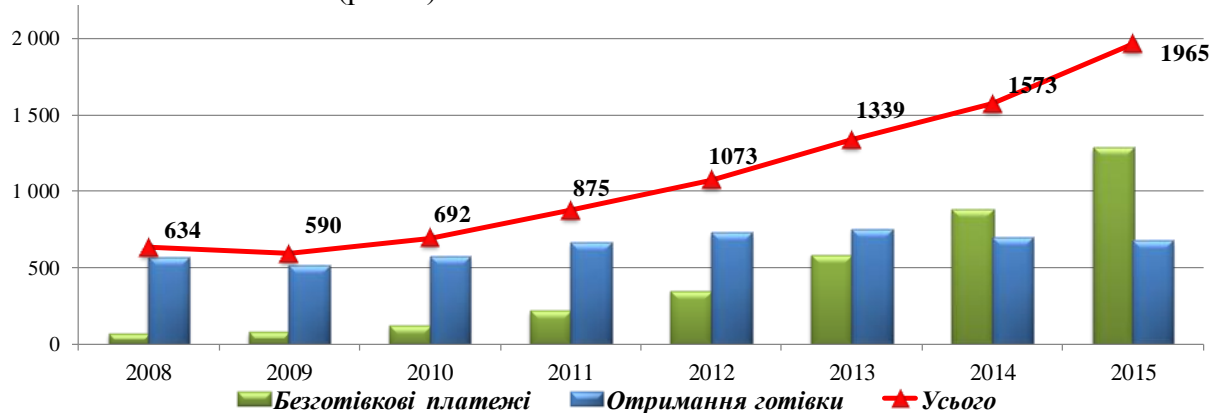


Рис. 3. Кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками протягом 2010-2015 років, млн. операцій

Загальна сума операцій у 2015 році склала 1232 млрд. грн., з яких 385 млрд. грн. (31%) складають безготівкові платежі та 848 млрд. грн. (69%) – готівка. Це означає, що

майже 70% користувачів платіжних карток знімають готівку у банкоматах, а потім використовують її у розрахунках за товари та послуги. Сума безготівкових платежів з використанням платіжних карток за 2010 рік склала 29 млрд.грн. (7%), а отримання готівки – 421 млрд.грн. (93%, рис. 4). Протягом п'яти років сума безготівкових операцій зросла на 24%, а кількість на 48% [4].

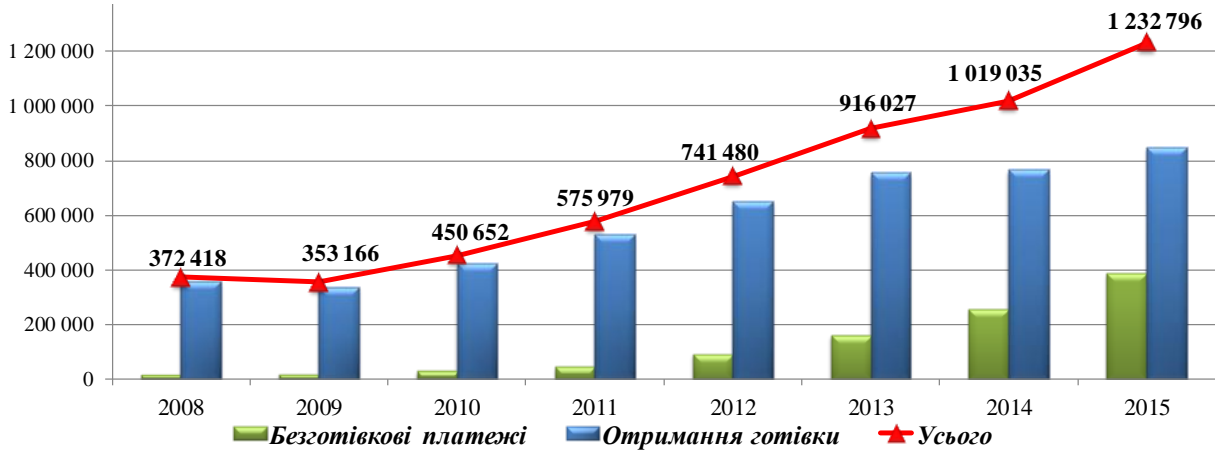


Рис. 4. Сума операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками протягом 2010-2015 років, млн. грн.

Можна відзначити, що населення готове більш активно використовувати платіжні картки для безготівкових розрахунків, однак інфраструктура часто не відповідає бажанням клієнтів. Відсоток зростання все ще сильно залежить від торгово-сервісної мережі обслуговування карток (за станом на 1 січня 2011 року кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, у яких встановлено торговельні платіжні термінали та імпринтери, становила 57753 од., а на 1 січня 2016 року – 131264 од., що на 73511 од. більше).

І хоча за останні шість років у торгівлі та сфері обслуговування зросла кількість банкоматів і платіжних терміналів, населення, однак, не поспішає списувати в архів живі гроші й переходити на електронні. Аргументом є те, що на ринку чи у перукарні або в крамничці біля дому в такий спосіб майже ніде не розрахуєшся. Тому більшість використовує «пластиковий гаманець» лише для зняття готівки.

На 01 січня 2016 року порівняно з 01 січня 2015 року збільшилася загальна кількість: активних безконтактних платіжних карток – на 0,4 млн. шт. (33,1%) і становила 1,5 млн. шт.; торговельних платіжних терміналів, що обслуговують безконтактні платіжні картки – на 22,2 тис. од. (33,6%) і становила 88,2 тис. од. Кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, що надають можливість своїм клієнтам здійснювати безготівкові розрахунки зросли за 2015 рік на 6,3% (7759 од.) і становили 131 264 од. Держателі платіжних карток переважно більшість операцій здійснювали в Україні (98,1%). За межами України здійснювалось лише 1,9% операцій.

Серед банків за кількістю платіжних карток та інфраструктури їх обслуговування станом на 01 січня 2016 року лідерами були ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Ощадбанк» та АТ «Райффайзен Банк Аваль». Що стосується регіонального розрізу щодо кількості платіжних карток та інфраструктури їх обслуговування, то найбільші показники за кількістю платіжних карток, банкоматів та платіжних терміналів демонструють м. Київ, Дніпропетровська та Харківська області.

Бізнес позитивно оцінює прогресивні зусилля Національного банку на платіжному ринку в напрямі збільшення частки безготівкових розрахунків, детінізації

економіки, встановлення справедливих регулятивних умов, підвищення фінансової грамотності населення та популяризації безготівкових платежів.

Постановою Правління Національного банку України від 18.06.2015 року № 391 затверджено «Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року» [5]. Програма включає багато важливих аспектів, які є не тільки вузькоспеціалізованими (стосуються фахівців та учасників ринку банківських послуг), а й такими, що стосуються кожного українця, оскільки визначатимуть умови обігу платіжних засобів на фінансовому ринку. Серед основних засобів досягнення можна виділити розвиток системи безготівкових розрахунків.

Однією з основних тенденцій, якими пронизана програма, є максимальний розвиток в Україні систем безготівкових розрахунків, які в 2020 році повинні зумовити скорочення обсягу готівки в обігу з теперішніх 18% (відносно ВВП) до 12%. Рівень безготівкових платежів у локальній платіжній системі, який зараз становить 1,2%, повинен зрости не менше, ніж до 30%. До кінця 2016 року Національний банк України має розробити та втілити в життя концепцію політики готівкового обігу, спрямованої на ефективне, безперебійне та безпечне проведення операцій із готівкою, а також на поступове зниження долі готівкового обігу на користь безготівкового шляхом забезпечення доступу до ринку міжнародних систем інтернет-розрахунків, а також створення умов щодо збільшення безготівкових розрахунків через впровадження інноваційних платіжних продуктів та розвитку електронних платежів.

Перші кроки на шляху до цього відбуваються вже сьогодні. За даними НБУ, в Україні зареєстровано 7 платіжних систем, платіжними організаціями яких є банки, та 9 організацій, платіжними організаціями яких є небанківські установи. 21 травня 2015 року НБУ зареєстрував платіжну систему WebMoney.UA – організацію дочірнього підприємства «Фінансова компанія “Елмі”» як внутрішньодержавну систему розрахунків. Платіжною організацією цієї компанії є банк «Народний капітал», на рахунках якого акумульовано кошти, що й забезпечує зобов'язання користувачів із викупу права вимоги в титульних знаках системи.

Наявна сьогодні система підлягатиме докорінним змінам. Передбачається перегляд правил розподілу прибутку між Урядом та НБУ, які будуть спрямовані на поступове нарощування загальних резервів для досягнення рівня 7% у 2015 році, 10% у 2016 році від монетарних зобов'язань.

Загальні резерви – це кошти, мобілізовані банком за рахунок прибутку після оподаткування для відшкодування непередбачених збитків від різних видів невизначених ризиків. За результатами фінансового року комерційні банки створюють резервний фонд, який по суті є загальним резервом, тобто резервом коштів для покриття збитків від статутної діяльності. Загальні резерви – це кошти, що мобілізуються для страхування невизначених ризиків, що властиві для діяльності банків.

Макроекономічна стратегія розвитку України до 2020 року передбачає досягнення фінансовим сектором таких показників: індекс споживчих цін має бути не вище 5 % річних; рівень золотовалютних резервів – не нижче \$ 38,7 млрд.; рівень доларизації кредитів і депозитів – менше 40%; рівень відсоткових ставок за новими кредитами в національній валюті – не вище 12 % річних.

Карткові продукти для багатьох банків завжди були серед пріоритетних. Особливо якщо мова йде про банки-лідери ринку. З допомоги зарплатних проєктів банки нарощують обсяги емісії платіжних карток, а відтак збільшують свій прибуток від комісій за відкриття та обслуговування картки. За надання такого продукту, як зарплатний проєкт, банки мають конкретну вигоду, адже під час зарахування коштів на картку співробітників компанія платить банку комісію. Крім того, працедавцю сплачує

і річне обслуговування картки. Звичайно, це ще одна стаття доходів для банку, бо він отримує комісію за обслуговування. Головною перевагою є те, що зарплатні проекти є безкоштовною готівкою для банку. Тобто банк може нею скористатися й, скажімо, продати дорожче, як кредит.

До того ж, дуже рідко корпоративний клієнт обмежується співпрацею з обраною ним фінансовою установою тільки за зарплатним проектом. Просуваючи зарплатні проекти, банки пропонують клієнту-юридичній особі скористатися не тільки послугою зарахування зарплат на картки, але й кредитними, депозитними продуктами, розрахунково-касовими та іншими операціями.

Для банків залучення клієнта на продукт «зарплатний проект» цікаво і перспективно. В такій співпраці банк зацікавлений не стільки в отриманні доходів від обслуговування компанії і збільшенні пасивів на рахунках, скільки в отриманні можливості залучення фізичних осіб (працівників компанії) на обслуговування.

Розширення сфери використання безготівкових розрахунків також сприятиме залученню фінансових ресурсів до банківської системи держави, завдяки чому значно зросте її кредитний потенціал.

Висновки. Для підтримки та подальшого зростання фінансової системи необхідно, щоб гроші функціонували в системі переважно у безготівковому вигляді. Це дозволить покращити фіскальну дисципліну, оскільки передбачає більш чітку фіксацію фінансових операцій на ринку, контроль бази оподаткування і т.д., що буде сприяти детінізації економіки. Переведення кожних 10% наявного готівкового обігу в безготівковий вдвічі збільшуватиме залишки на кореспондентських рахунках банків. Така тенденція, навіть без урахування економії на забезпеченні готівкового обігу, посилить банківську систему, здешевить кредити, дасть імпульс розвитку економіки, сприятиме зростанню виробництва товарів і послуг, зміцнить національну валюту.

Збільшення обсягів безготівкових розрахунків сприятиме зміцненню фінансової системи та економічному розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Чорна О. Є. Капіталізація банківської системи як механізм підвищення темпів економічного зростання країни / О. Є. Чорна, А. В. Атаманцева // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. - №1(8). – С. 235-242.
2. Коваленко В. В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення [Текст]: [монографія] / В.В.Коваленко, К.Ф.Черкашина. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.
3. Основні показники діяльності банків України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807
4. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219
5. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 року № 391. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
6. Диба М. І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України / М. І. Диба, Є. С. Осадчий // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С.77-88.
7. Довгань Ж. Капіталізація банківської системи України / Ж. Довгань // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 10-14.

Рецензент д.е.н., професор Вахович І.М.